

HIZKUNTZAREN NORMALIZAZIOA, KONTZIENZIA LINGUISTIKOA ETA EUSKAL EBAKERAK

Durango, 1986-V-30

Alfonso Irigoien

Neure komunikazio honetan ez naiz euskal ebakeren arazoa bere luze laburrean, butzu ondar gabeen sarturik, ahal denik eta zehaztasun gehien gogora ekartzen dudala ikertzen hasiko, eta batez ere zenbait gogoeta orokor, edozein hiztuni dagozkionak, egingo ditut.

Ez dago dudarik modu batera edo bestera gure hizkuntza normaz arautzea, bat izatera bidean ezar zedin, beharrezko zela egin zenean. Hau orain argi dakus edonork, politikazko bide berriak direla medio euskara modu zabalago batez hedatzeko aukeran aurkitzen baita. Aurrera egiteko, hartu ere era horretako bidea hartu behar zen, aski izango den jakin gabe ere. Ikus dezakegunez komunikabide sozial modernoetan lehen zuen baino askozaz ere sarrera handiagoa du eta etorkizunean gehiago izan dezake.

Normen arautzea, gauza ezaguna denez, alde batetik ortografia mailakoa izan da, oraindik zenbait gora beheratan ohiturak zeharo bateratu ez badira ere, eta bestetik, bereziki berbo batuarena, eta, morfologiari gagozkiola, beharrezko ziren puntu banaka batzuren.

Harrigarriro berboarenak sortu zuen bere momentuan esames gutxien, morfologiako besteekin batera, ene eritzian zailena bazen ere eta edonoiz estropasu gehien eragiten duena euskaldun arrunten artean.

Normalizazioaren bideak, hala ere, zenbait problema berri sortu ditu bazterretan, gure hizkuntzak jasaiten dituen arnas hestuek ez baititu arau bateraturik ezak bakarrik sortzen. Izan ere alboan bi hizkuntza indartsu eta sendo ditugu: gaztelania, alde batetik, eta frantsesa, bestetik, euskaldunik gehienek, denek ez esatearren, eta bereziki gazteenek, gutxienez bata edo bestea dakitela, eta sarri euskara bera baino hobeto. Egoera honi J. M. Sánchez Carrión-ek diglosia glotofagikoa deritza (1).

(1) Ikus "Fundamentos para una teoría de la territorialidad lingüística", *Hizkuntza minorizatuaren soziologia*, Donostia 1986, 42 orr. (1984-garren urteko irailean Getxo-n eginika-kio Hizkuntza minorizatuaren soziologi biltzarreko lanak).

Eta ez naiz euskaldun berriez ari, hori beste kapitulu bat baita, euskaldun zahar deitzen direnez baizik. Eta ez nieke inondik ere meriturik eta baliorik ukatu nahi lehenen aipatu ditudanei.

Gogora ekar dezagun Aulesti herri euskaldun ezaguna, beste batzu ere diren bezala, zeren tradizioz euskaldun direnak zer bidetarik doazen jakitea beharrezko dela uste baitut, gure hizkuntzak, neurri baten bederen, euskaldun berrien laguntzaz eta kemenez aurrera egingo badu ere.

Bertan bizi den laurogei ta biko euskaldun bat gazte denboran Deustu-ra joan omen zen erdaraz ikastera, ezer ez baitzekien, eta egotaldi luzea han egin ondoan ikasi gabe itzuli omen zen etxera, Deustun, zegoen lekuan, euskaraz gehiago entzuten eta egiten baitzuen, erdaraz baino. Dakien gehiena geroago ikasi omen zuen Afrikan soldadu zegoela. Baina, beste alde batetik, hirurogei urte ingurukoek Aulestiko eskolan ikasi dute, eta *los zapatos he compra(d)o* eta antzekoak esateko joera, leku askotan bezala komunztadurarik egin gabe alegia, badute ere, ez dute inolako problemarik edonon erdaraz egiteko. Egungo egunean, gainera, telebistaren irudiak eta boza etxera bertara sartzen dira, eta azkenez, erdarazkoa baino franko beranduago izanarren, euskarazkoa ere heldu da eta eskaratzean bertan entzun daiteke. Gainera euskara eskolan ere sartu da eta guzti honekin egoera berri bat sortu da eta garatzen ari da. Orain ez da etxeko eta herriko euskara bakarrik, zabalagoa baizik. Lehenago goiko mailako hizkuntza gaztelania baino ez zen, orain haren lekua, neurri baten behintzat, euskarak bete lezan nahi litzateke, baina oraingoz diglosia glotofagikoa ez da luzaroan erraz aldatuko Fergusson-ek eginiko definizioaren arauerako diglosia aberasgarri baten mesedetan, Euskal Herrian bertan gizarteko piramidearen gailurra erdaldun hutsez hain ondo horniturik dagoen bitartean.

Honezkero argi dagoke nahi gendukeen diglosia euskara normalizatu eta nazional baten eta hizkeren artekoa dela. Baina horretarako lehenengo behar duguna da euskara normalizatu hori ez bakarrik teorikoa izan dadin, hiztunen artean ondo eta zuzen sustraitua baizik, eta sarri askotan euskaldun arruntak askozaz ere hobeto daki euskaraz, nahiz eta betikoa erabili, batuan ari den hainbatek baino. Eta ez da aski esatea pertsona arruntok kultura gabekoak direla. Enetzat horrek ez du balio, aurrean dugun problemaren funtsa ez baita era bateko edo besteko kultura izatean edo ez izatean aurkitzen, hizkuntza jakitean edo ez jakitean, eta azken finean ondo eta zuzen mintzatzean, baizik.

Etsenplu xume bat ipintzeagatik barka iezadazue esaten baldin badut asteoro asteoro agertzen den *Tele-Deia*-n hurrengo hau irakurtzen dela ateratzen den bakoitzean: *Programaketetan aldakuntzarik balego gure gogoz kanpo lirateke*. Frase hau ez luke inola ere euskaldun lege zaharreko batek esango, zeren *aldakuntzarik* formak, partitiboan izanik, ezin eraman

baitezake komunztadurarako pluralik. Eta halako hutsak nabarmen nabarmen, geroago eta ozenkiago, zabaltzen ari dira lau haizetara oraingo tresna boteretsuei esker, erdaraz gure partitiboaren lekuan plurala ere joan baitaiteke. Azken finean halako euskararen barruko egituran erdaradago. Eta ez naiz Europako kultura hitzez ari, euskararen beraren egituraz baizik, hau da, sintaxiaz.

Baina hemen ez dut egingo korritzen duten hutsen eta zergatik ez dakigula modan jarri diren bitxikerien katalogoa. Ebakeraz egiten diren jardunaldiok berok ere, azken finean, bizi dugun egoerak sortu dituen gora beheretan dute iturburua. Izan ere orainarte Euskal Herrian, beste edozein hizkuntzatan gertatu den bezala, euskalkietan zehar hainbat ebakera eta azentu izan dira, denak euskaldunak, noski. Horrek, hala ere, ez die inguru hurbileko euskaldunei elkarren artean ulertzeko problemarik sortu, eta bakoitzak berea erabiliarren bestearen kode zerbaitsa desberdina ez da sekula oztopo izan harremanetarako. Eta urrunagokoa izanik ere tratu apur bat izan ondoan adaptazioa egin izan da, zeren denek izan baitute beti euskaldun izatearen kontzientzia linguistikoa eta hizkuntzari buruzko eritzia, sarri askotan guganik urrun ez dabilen linguista bati baino gehiagori falta zaiona, eta izan ere linguista batek ez du nahi ta nahi ez beharrezkoa.

Hortik sortu izan dira orainsurarte lege zaharreko euskaldunen artean alderdi bakoitzean egiten den euskararen gainean korritu izan duten usteak, batzuetan estigmatizazioraino ere heldurik eritzi linguistikootan finkaturikako attitudeen ondorioz, edozein hizkuntzatan gertatu izan den bezala. Eritzi linguistikook batzuetan egiazko egituretan izan dezakete oinarri, baina ehuneko parte handi baten batere motibo gabeko usteetan. Hala ere, esan behar da, berez eritziek, errealitatetik atereak izan edo ez izan, ez dutela atituderik suposatzen, herri etimologia bera ere hala sortu baita (2).

Esaterako, nik neuk entzun izan diet Ubidekoei Arratiako azentu eta ebakera bitxiak mintzatzen, eta, beste alderdi batetik nire izeko batek, Arratiarra izanik, Ubideko berbeta oso ondo ahoskatzen zuen haien artekoren baten fraseren bat edo beste errepikatu behar zuenean edo hala nahi zuenean. Eta, Gipuzkoa aldera iraganik hor dugu Eibartarrei leporatu izan zaien *trigoak maduratzeko denpora preziosoa* eta halako antzekoak, baina Eibartar peto petoak ondo ezagutuz gero halakoak ez dira normalki, ezta hurrik eman ere, erabili izan dituzten eta oraindik bertako euskara egiten dutenek, —bat asteburuetan Aulestira etortzen

(2) Humberto López Morales, *Dialectología y Sociolingüística. Temas puertorriqueños*, Madrid, Miami, Nueva York, San Juan, 1979, "Velarización del *l rri* en el español de Puerto Rico: índices de actitud y creencias", 109 orr. eta hurrengoak.

da—, erabiltzen dituzten fraseak. Eta halako gauzak biltzen eta kontatzen has bagintez akaburik gabekoa litzateke.

Ipin dezadan etsenplutzat, baita ere, niri neuri, lege berriko eritzi eta atitudeen arauera, behin gertatu zitzaidana: Balentin Enbeita-ri Bilbo-n omenaldi bat egin zitzaion Etxenike Gasteizeko Gobernuan Hezkuntza Sailburu zela. Franko hil ondoan, beraz. Egin ziren beste gauza batzuen artean hainbat bertsolari agertu ziren kantatzera, eta Enbeita-k berak nahi izan zuen, lehenagoko denboretan bezala, nik neuk zuzendari egin nezan, puntuak ipini eta abar, naiz eta ni halako zereginetarik aspaldidanik aldendurik gertatu. Izan ere, lehenago ez bezala, hainbat denbora zen hizkuntzari dagozkion beste gai batzuetan osoki murgildurik nenbilela, orain ere nabilen bezala, eta bertsolarien gauzetan gehienez ere epai mahairen baten parte hartu eta bestelako gauzaren bat besterik ez. Eta nola eskariari ukorik ezin egin niezaiokeen, historia oso bat baitzegoen atzetik, han agertu nintzen. Eta ari nintzela ari nintzela halako baten esan nuen: *orain Lazkánòk eta urliak halako eta halako gaiari eutsirik kantatuko dute*. Eta publikoaren artetik hara non boz ozen, ondo entzuteko moduko bat agertzen den: *Lázkanòk!* Eta hala gelditu zen. Baina hurrengo txanda heldu zenean nik: *orain Lázkanòk edo Lazkánòk eta urliak kantatuko dute*, eta inor ez zen gehiago ezer esatera ausartu. Hor duzue batere motibo gabeko eritzia atitude bihurturik. Jakina, hark, bere barruko eritziaren arauera, izen propio horri nik ematen nion azentua ez zela zuzena, berak egiten zuena baino, esan nahi zuen, eta gainera diskriminatzaile bihurtzeko eskubidea zuela, berari hain zoritzarreko Euskal Herri honetan bontzo nagusiaren papera egitea tokatu balitzaio bezala, eta eskomikuak ezker eta eskuin bota.

Baina ikus dezagun zer gertatzen zaion *Lazkano* deiturari. Erraz asma daitekeenez deitura hori toponimiatik heldu da, beste deitura asko eta asko bezala, eta administrazio erdaldunak aspaldiko denboretarik menderik mende *-n-* bokal artekoa izkribaturik gorde du, gure eremuan korritu izan duen erdarari dagokionez, euskaldunen artean ahoskatzetik franko goiz desagerturik egonarren. Izan ere toponimian euskaldunen arteko forma *Lazkàò* da, eta erdaraz *Lazcano*. Bestela galde egiozue *Lazkao-txiki*-ri, eta, oso bide okerretik ez banabil, bazterretan **Lázkaò* entzutea ez da batere erraza, inork esaten baldin badu behintzat.

Gertatzen dena da izkribuz erabili izan den deitura euskal azentu tipo batera moldatu dela euskaldun batzuen artean, eta beste batera beste batzuen artean. Toponimian bertan ere badira aldeak leku batzuetarik besteetara: Aulestin *Íborlà* erizten zaio, ofizialki *Ibarrola* denari, baina Ifarraldean *Ibàrlà*. Beraz, *Íbarrolà*, alde batetik, eta *Ibàrlà*, bestetik. Erdaraz, ordea, *Ibarróla* esaten da, azken aurrekoan duela azentua, eta agian euskaraz ere bazatekeen parekoren bat. Eta halako beste eredu asko aipa daitezke.

Gure hizkuntzaren izena bera ere ez da azentu bat bakarrez ebakirik erabiltzen. Nik esango nuke Bizkaian askok eta askok *éuskeràz* esaten duela, baina *euskèràz* ere entzuten da, eta inork ez du horregatik jantzirik urratzen, eta, egia esateko, neure etxean bertan semeari *éuskeràz* entzuten diot, Aulesti-ko erara, eta emazteari *euskèràz*, Lekeitio-kora, eta galde egin ez baldin banu ez nintzen erraz konturatuko, hemen esateko moduan behintzat. Nik neuk ere umetan *éuskeràz* ebaki izan dut, eta Adolfo Arejita Deustu-ko irakaslekideari ere, Morga-ko eredia gorderik, ebakera berdinez entzun diot.

Gehiago oraindik, Aulesti-n erdaratik mailegaturiko hitz batzuetan ere, ez guztietan, azentu tipo hori bera gertatzen da, eta hala, *pijamiè* da etxean bertan, Aulesti-ko erara, entzuten dudana, nik neuk, Arratia-ko erara, *pijámeà* esaten badut ere, jatorrizko erdal azentutik gehiegi saihestu gabe. Nire emazteak ere antzera esaten du, baina ez berdin: *pijàmiá*.

Berdintsu gertatzen da semeak *txakúrrek jan dau*, singularrean dioenean, eta *txákurrek jan dabè* pluralean, eta nik *txakurrék yan dau* —eta nahasirik *jan dau—*, singularrean, eta *txakúrrek yan dauriè* —eta nahasirik *jan dabe—*, pluralean, eta emazteak desberdin.

Eta hara non familia osatzen dugun hiru pertsonok egunoroko bertan azentu desberdina erabiltzen dugun ia konturatu gabe eta inolako oztoporik gabe, bakoitza ohiturik baitago bestearena entzuten. Egia esateko, nire emaztearen ama bizi zenean hari bitxia iruditzen zitzaion nire ebakitzeko modua, batez ere *gozoa*, *astoa*, eta halakoak *-oa* amaiera eginik, eta ez *-ua*, entzuterakoan.

Edozein modutan ere esan beharrean aurkitzen naiz bertsolarien txapelketa eta abarretan saiatu nintzen denbora osoan sekula ez zitzaidala Enbeita-ren omenaldikoa bezalakorik gertatu. Alderantziz, Donostian bertan, behin baino sarriago entzun izan nuen jende arruntaren artean euskara garbia egiten nuela, eta hori agian hitzak osorik esaten nituelako izan zitekeen, eta arazo horrezaz inoiz Gabriel Aresti zenarekin ere hitz egin nuen, zeren Bilbo-n entzuten genduen *mordoilo* hitza, bereziki jatorriz erdararekin zer ikusia zuten berbak hitz egiterakoan sartzegatik esaten zena, purismoaren bidea harturik, ez baitzeturren bat beste konzeptu ebakieran oinarrituriko honekin (3).

Beste alde batetik euskaldun arruntan artean Enbeita-ren omenaldikoa bezalakoak gertatzea, neurri baten bederen, fenomeno normala da, batez ere insekuritate linguistikoa handitzen hasi denetik hona. Baina

(3) Felipe Lizaso, gerra denboran gudari izan zen erreteriarrekin baizik ez nuen gora beherarik izan, behin bertsolarien azken txapelketa nagusi baten *ailegatu* hitza esan bainuen, euskaldun zahar askok egiten duen moduan, *heldu* edo antzeko “garbi” izenekoan bat hautatu beharrean.

inoiz halako diskriminazio joerak aginte lekuetarik ager daitezke, konturatu gabe dela pentsatu nahi nuke. Baina, edozein modutan ere, iturburuan dagokeen psikologia larri gorritan jartzea komeni litzateke, antzekorik gehiago gerta ez dadin, zeren euskaldun arrunten arteko joerok neurri baten normalak izan badaitezke ere, aginte lekuetakoak, ondo ikerturik eta kalkulaturik egon behar luketenak, ezin barkatuzkoak baitira, erraz behintzat, horretarako baitaude guztion dirutik soldata onak kobratzen.

Aipa dezadan moldezko letretan agerturiko etsenplu bat:

Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak-k argitara zuen *Euskalkiz euskalki* (4), Rosa Miren Pagola-ren eskuz prestaturiko lanean, bertako *Euskara zerbitzua*-k firmaturiko "Aurkezpena" dator atarikotzat. Honela hasten da hitzaurre hori: "*Leketioko euskara ez dago ulertzerik. Zuberoan hobe frantsesez. Baserritarrekin nekeza da hitzegitea. Arrantzaleen hizkera oso berezia da*". *Marketing*-eko erregelen arauera lehenengo frasea lapidarioa da. Izan ere bizkaitar baten ahotik ez litzateke halakorik erraz aterako, inon hitzak osorik ebakitzekotan Lekeition ebakitzen baitira, eta neurri handi baten hiriko euskara egiten baita, Donostian egiten zen bezala, eta, hori gutxi balitz, Euskaltzaindiaren Bibliotekan gordetzen diren Resurrezio Maria Azkue-ren arriben kartetan argi ikus daiteke diodana. Eta Bonaparte printzeak itsasaldeko solezismoa zeritzana egiten bada ere, hau da, *esan nau, emon nau*, eta horrelakoak, Azkue aspaldi saiatu zen izkribuz bederen hori zuzentzen.

Eta halako gauzak "*oraindik ere euskaldunon artean*" entzun badaitzke, esaten den bezala, euskaldun horiek ezin izan daitezke gipuzkoar baizik. Eta horrela, esan dezakegu zenbaitentzat Euskadi Gipuzkoan hasten dela eta Gipuzkoan amaitzen (5).

Ezin joan daiteke munduan zehar halako ideia errumes eta eskasak buruan izanik, eta, gainera, funtzionari ahalguztidunen mentalitateaz horriturik, lanari ez dakit zer.

(4) Gasteiz 1984.

(5) Behin Ibon Sarasola-k *Deia*-n, 1977-XI-11-an, artikulua eman zuen argitara "Hiri haundi euskaldun industriatu bat" titulua zeramana, Euskal Herrian hiri nagusi euskaldun baten faltan Gipuzkoa hiri nagusiak bete zezakeela paper hori adierazirik, ia 700.000 biztanletarik "gutxienez 300.000 euskaldun bizi baitira bertan", —ez da esaten horietarik zati on batek Bizkai aldeko hizkerekin zerikusia duten berbakerak darabiltzala—. Nik 1977-XII-28-ko *Deia*-n erantzun nion "*Haste, hastapen, hatsarre, hatse, hasiera, hasera* eta Euskal Herri industriatu berri hori" artikulua bidez. Ez da erraz ulertzen nola Unibertsitate munduan murgildurik dabilen bati burutik iragan ere egin dakioken halako planteamentu kaskarin, lokalista kutsuko eta probintzianorik osatasunaren izenean, zeren Gipuzkoa, bere berdegune eta guzti, hiria baldin balitz Euskal Herria hiri handiagoa bailitzateke, handitasunean Parisen mailara heltzen ez bada ere, eta Gipuzkoako mugetan ez baitira industria eta berdeguneak amaitzen, ezta euskara bera ere, erdarak ere akaburik ez duen modu berebean.

Alabaina, baserritarrekin hitz egitea edo arrantzaleen hizkera ulertzea nekeza izan daiteke batentzat baino gehiagorentzat, batez ere hirikoen artekoa izanez gero, baina hala ere uste dut bereziki komunikabide sozialeko tresnen bidez mintzatzen zaizkigunek, ez bakarrik euskara batuaren normak ondo ezagutu eta jakin behar litzukete, horrez gainera gauza izan behar lukete edozein baserritar edo arrantzalarekin, edonongoak direla, elkar hizketa bat izateko, eta zertan esanik ez, haiek esaten dutena ulertzeko. Ofizio hori hautatu duenari gutxienez hori eskatu behar zaio, eta halakoak ez du aski euskara batuaren normekin, errealitate soziala askozaz ere aberatsagoa baita.

Ebakera, beste alde batetik, ez dagokio azentuari bakarrik, eta izan ere zenbait gauza modu batera baino gehiagotara ahoskatzen da euskaraz tokian tokian. Batasun bidean abiatzeko ortografia bateratzea izan zen gerra ondoko lehen urratsa, bestea bateratzea ez baita hain erraz, hizkuntzazko ohiturak sakon eta modu iraunkorrean itsatsirik izaten baititugu. Bergara-ko biltzarrean 1978-garren urtean Txillardegi horrezaz mintzatu zen eta neuk ere egin nituen zenbait ohar.

Hori gomutan izanik uste dut egokiena zer bide daramaten eginiko gogoetak dela, eta baterabidean doazenean bultzatu, baina beti ere gauzak gehiegi bortxatu gabe, azken finean etorkizunean hizkuntza erabil dadin neurrian bere bidea egin gabe ezin geldi baitaiteke.

Horrela lehen lehenik, besteetan sartu aurretik, ortografiaren erruz aldatzen ari den ahoskatze bat aipatu behar litzateke. Non nahiko edozein euskaldunek normalki beti esaten izan du eta orain ere esaten du *ezta*, *eztator*, *enaiz*, *enator*, *ezkara*, *ezkatoz*, *eluke*, eta abar, oraingo ortografiaren arauera *ez da*, *ez dator*, *ez naiz*, *ez nator*, *ez gara*, *ez gatoz*, *ez luke*, eta abar, agertzen bada ere izkribuz. Baina jende asko, eta ez beti euskaldun berriak bakarrik, irakurtzerakoan ikusten denaren eraginez bigarren erara ahoskatzera abiatu dago. Eta eskoletan hasirik ahoskatze hori zuzenbidean jarri behar litzatekeela deritzat, eta inoiz aldatu behar ez ziren legetara erakarri.

Problemarik handiena sortzen duena *jan*, *josi*, *jo*, eta abar, formen ahoskatzea da. Azkue-ren bidetik baturako *yan*, *yosi*, *yo*, eta abar, ahoskatzea litzateke egokiena, goragoko maila baten noski, besteak beste maila baterako arrunt moduan utzirik, oso indar handia baitute Ifarraldetik kanpora, leku batzuetan izan ezik. Zertan esanik ere ez kulturazko zenbait hitzetan, hala nola, *geometria*, *paragoge*, *gimnasia*, eta horrelakoak, grekoz *geōmetría*, *paragōgḗ*, *gymnasia*, hoberena *ge-* / *-ge* / *gi-* silabak kontsonante oklusiboaren bidez ematea litzatekeela, orain baino lehen Euskaltzaindian bertan esan izan den bezala, goragoko mailarako, jakina.

Badirudi batuan bazterturik gelditu direla *txoriya*, *txorixa*, eta abar, eta *txoria* formak daramala nagusitasuna ahoskatzeko ere. Beraz, hor ez

dugu problemarik. Berdin gertatzen da *-oa / -ua, -ea / -ia* bikoteetan, *-oa* eta *-ea* baitoaz aurrean, hau da, *zoroa, astoa*, eta abar, eta *etxea, gaztea*, eta abar. Ezin egin daiteke dudarik ortografiak berak bultzatu duela hau, baina kasu honetan aukera egiten lagundurik. Hala ere, maila arruntago baten besteak entzutera ere prest egon behar dugu, inor arbuiaitu gabe.

Busti palatalen eremuan ere badira gora beherak. Ez dago dudarik batuan *ekarri ditu*, eta ez *...dittu, erdibitu*, eta ez *erdibittu*, eta abar direla nagusi, *haizea*, eta ez *axea, haitza*, eta ez *atxa*, bezala. Baina ez da berdin gertatzen *mutila, arraina*, eta halakoekin, hor askok *mutilla, arraiña*, eta horrelakoak oso sustraiturik baititu, eta badira gazteagoen artean *mutiya* esatera abiatu direnak ere, gaztelaniaz ere belaunaldi berrietan gure inguruan nagusitzen ari baita, jadanik guztiz nagusitu ez baldin bada. Hobere-na busti palatalak, neurri baten bederen, bakantzearen joera bultzatzea litzateke, eta etorkizunean zer gertatzen den ikusi. Ezaguna da Mikel Zarate zenak esaten zuena: *mutiya* behintzat ahoska ez dadin *mutila* esaten irakatsi behar litzatekeela, Arratia eta Txorierrri-n, eta Lapurdi inguruetan, eta abar, egiten den moduan.

Ezin ontzat har daitekeena da, alabaina, *hil zen, esan zuen, hor zegok*, eta halakoak nahi ta nahi ez *hiltzen, esantzuen, hortzegok*, eta abar, afrikariak ahoskatuak hobestea, fenomeno fonetiko horiek lege nagusi eta absolututzat harturik, historikoki, bereziki hirugarren kasuan, ez baitira nagusi izan, eta geografikoki ere ez baitira. Are gutxiago *Persia*, eta dagokion gentilizioa, *persa*, edota *persiko*, esateko *Persia, pertsas, pertsiko*, ahoskatzea, grekoz *pérsas* eta *persikón* erabiltzen baitziren.

Esan dezagun ondorioz ahoskatze bat bakarra eta bera izatea inongo hizkuntzatan inoiz absolutuki lortu ez bada ere, eta bistakoa denez, guk ere sekula lortuko ez badugu ere, bizi sendoaren poderioz hizkuntzak berak sortzen dituen joera bateratzaileak bultzatu behar ditugula eta sakabanatzaileak baztertzen ahalegindu. Bateratzaileen artean bat literaturazko tradizioa da, eta gure artean zaharrena eta bide guztiak beti markatu izan dituen Lapurdikoa da, gure memorio kulturalan ondo finkatua eta ondo ikasi beharrekoa. Hortik aurrera orain sortzen diren joerak zaindu behar ditugu.

Hona aldatzen ditut hemen bertan parte hartzen duen Francesc Vallverdu-k esan berri dituen hitzak, batzarre hauek egin baino lehen gure artean korritu izan baitute: “quisiéramos que se oigan más locutores de diversas procedencias del catalán, pero soy purista con los acentos de influencia castellana o francesa”. Euskaraz ere ebakera eta azentu bat baino gehiago entzutera ohitu behar dugu haiek euskaldunak baldin badira, gaztelaniazko joerazkoa arbuiaurik. Asko entzun balitez elkarren lehian bateratuago bat edo beste nagusitzen joango litzateke.

Eta beste hiztunekiko beti izpiritu liberala, izpiritu liberala, eta izpiritu liberala, zentzu zabalean noski, ez bainaiz alderdi politiko konkreturik defenditzen ari, eta erdaratiko bitxikeriak zuzentzen ahalegindu, baina euskal azentu eta doinuak ontzat hartu inor estigmatizatu gabe.